

mányzás feudális világába. Ez a jelenség különösen azokat indítja csodálkozásra, akik jól ismerik Horvát ifjúkori naplóját, a Széchényi Könyvtár kéziratárában őrzött Mindennapi jegyzőkönyvet. Ezek a feljegyzések nemcsak a hazafiasságtól izzanak, hanem a forradalmi hevülettől, a társadalmi kritikától, a feudalizmus elleni éles kijelentésektől és a Habsburgok állhatatos gyűlöletétől. Mindezek azt mutatják, hogy a híres, nacionalista egyetemi tanárban bizonyos átalakulás, a fennálló renddel való megalkuvás ment végbe fiatal éveitől kezdve értebb kora felé. Nem lehetetlen, hogy ennek az átalakulásnak egyes indítékait éppen abban a mostoha anyagi helyzetben kell keresnünk, melybe Horvát élete derekán jutott, s abban a tényben, hogy megélhetésének gyenge bázisai, úgy a könyvtárasság mint az egyetemi tanszéken való helyettesítés a feudális államtól való függésben gyökerezett.

Horvát 1846-ban halt meg, éppen abban az időszakban, mikor TOLDY Ferenc fellépett, sokoldalú tudományos munkássága mellett, mint könyvtárszervező is. A könyvtárosi pálya végleges kialakulása az ő korszakára maradt, aki egy nemzedékkel fiatalabb volt Horvátnál.

DÜMMERTH DEZSŐ

Az ateizmus kérdésének újabb irodalma. (Összeállította a budapesti Eötvös Lőránd Tudományegyetem Könyvtára, ÁKOS Károly, LENGYEL Béla, PÁLVÖLGYI Endre.) Bp., 1961. Tankönyvkiadó. 84 l. (Bibliográfiák az egyetemi oktatás számára. 13.) — **Az antiklerikális irodalom népszerűsítése.** (A bibliográfiát ECSEDY Andorné és GÁLICZKY Éva, az útmutatót a KMK Módszertani Osztálya készítette.) Bp., 1961. Könyvtártudományi és Módszertani Központ és Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár. 151 l.

Az ideológiai harc frontján a vallásos nézetek elleni harc az utolsó években erősen fokozódott. Ennek egyik megnyilatkozásként 1961 első felében egyszerre két nagykönyvtárunk adott ki ateista-antiklerikális könyveszetet. A két munka célkitűzése teljesen más, egészen különböző olvasórétegek számára készült, s így, jól lehet számos azonos tételt lehet bennük találni, mindkettő megjelentetését csak helyeselni lehet.

Az Egyetemi Könyvtár, mint az ateizmus-antiklerikális alapkönyvtára, könyveszetével elsősorban az egyetemi oktató-nevelő munkát kívánja világnézeti támogatni, és az ilyen célú tudományos kutatásoknak akar bibliográfiai-dokumentációs bázist adni. Annotációit ennek meg-

felelően állította össze. Rövidék, túlnyomó részben a cím kibővítéseként csak a tartalmat ismertetik.

Szerkezetileg, mint erre a bevezetés is utal, a Tugov által összeállított *Osznovü naucsno go ateizma* című szovjet bibliográfiát veszi mintaképül. A témacsoportok dokumentálják a marxista-leninista filozófia szerepét a tudományos ateizmus alapvetésében, tanítását a vallás eredetéről, jelentőségéről és leküzdéséről, rámutatnak a kommunista és vallásos erkölcs közti különbségre, foglalkoznak a vallásos jóslatokkal, csodákkal, az ateizmusnak és a vallásnak a történetével, végül irodalmat adnak az ateista propaganda módszereiről és segédeszközöiről.

A Szovjetunióknak az ateista mozgalomban való vezetőszerpe következtében a könyveszetet elsősorban szovjet munkákat sorol fel. Amennyiben magyar fordításban is megjelentek, ezt közli. Újabb munkákat tartalmaz, de természetesen szerepelnek a marxizmus-leninizmus klasszikusai mellett a francia materialisták, FEUERBACH és az orosz forradalmi demokraták műveinek újabb kiadásai is. Igen hasznos, hogy megtaláljuk benne a pártkongresszusokon a vallásellenes agitációról, a materialista világnézet megerősítéséről, a proletárdiktatúrának a valláshoz való viszonyáról elfogadott határozatokat, továbbá a marxizmus-leninizmus klasszikusainak azokat a munkáit, amelyeknek ateista vonatkozásai nem közismertek (pl. LENINnek GORKIJhoz írt leveleit).

A Szabó Ervin Könyvtár ajánló bibliográfiája könyvtárosoknak szól. Csak magyar nyelvű munkákat sorol fel.

Az egyes fejezetek foglalkoznak a kereszténységgel és a vallás marxista és polgári kritikájával, a vallás kialakulásával, a tudomány és a vallás kibékíthetetlen ellentétével, a Vatikán hatalmi politikájával. Történeti korok szerint csoportosítva ismerteti a könyveszet az antiklerikális propaganda céljaira felhasználható szép-irodalmi műveket, és végül felhívja a figyelmet 35 olyan kiadványra, amelyek az összeállításkor még nem jelentek meg, de már nyomdában voltak, vagy legalább a kéziratuk elkészült.

A bő, de sohasem bőbeszédű annotációk igen sikerültek, méltán sorakoznak a Könyvtár eddig megjelent annotációihoz. A részletes tartalmi kivonat mellett értékelést is adnak. Olvasmánynak is érdekesek, helyenkint szinte költői származást kapnak. (pl. SCHILLER *Don Carlos*-ának, FLAUBERT *Szent Antal megkísértetésének* ismertetése.)

Könyveszeti szempontból igyekszik egészen pontos lenni, feltünteteti az impresszum

adatokat, lapszámot stb. Feltűnő azonban, hogy antológiáknál (*A francia felvilágosodás, Tépじてk le a sötétség bilincseit* stb.) és az egyes szerzők válogatott munkáinál (FEUERBACH, HOLBACH, ADY, BESSENYEI stb.) a szerkesztőket, válogatókat következetesen nem nevezi meg. Pedig ez fontosabb a kiadványoknál!

A címmutatóban egy vagy két csillaggal vannak megjelölve a kezdő és a haladó olvasó számára ajánlott művek. Felvetem a kérdést: nem lenne célszerűbb ezeket a jeleket az ismertetéshez tenni?

A bibliográfiához írt útmutató számbaveszi a vallásos nézetek elleni harc és az antiklerikális irodalom népszerűsítésének módszereit. Különösen ki kell emelni azt, hogy mennyire hangsúlyozza a mérték-tartást, a fokozatosságot, a türelmet. Ezek szemmel tartása nélkül a propaganda inkább árt az ügynek mint használna.

VÉRTESY MIKLÓS

A magyar mezőgazdasági szakirodalom könyvészete. Összeáll.: a Mezőgazd. Múzeum bibliográfiai munkacsoportja. Bp. Mezőgazd. Múzeum. 4. köt. (1868–1896). 1959. 379 l. 5. köt. (1897–1919). 1961. 595 l.

Az ismert bibliográfia két történelmi dátum közé ékelte újabb kötetei gazdasági-politikai életünk fejlődésének fontos, immár „modern” szakaszát ölelik fel. E korszak mind társadalmi, mind agrotechnikai szempontból lényeges, mert egyenesen vezet legújabbkori történetünk döntő változásainak évtizedeidehez.

A múlt század utolsó harmadában mezőgazdaságunkat a gyorsütemű fellendülés jellemzi, amire ENGELS is felhívja a figyelmet. A frissen életrehívott, de csakhamar tekintélyessé váló mezőgazdasági felsőoktatási és kísérletügyi intézetek számos kiváló tudosa, kutatója segíti tollával a fejlődést. A 90-es évektől az agrárproletariátus erősödő hangja, majd az Amerikába guruló kubikostalicuskák csikorgása jelzi az ellentétet kiéleződését, a forradalmi változásokat magukban érlelő jelenségeket. A bibliográfia 5. kötetének záróesztendeje nemcsak a Tanácsköztársaság 133 napját, hanem a fasiszalódás kezdetét is jelöli.

A szerkesztő kollektíva — bizonyos részlet-fogyatékok ellenére is — hatalmas munkával, elismerésre méltó eredménnyel tárta fel e fontos korszak szakirodalmát.

A bibliográfia a Magyarországon megjelenő könyveket és a nem folyóiratjellegű időszak kiadványokat tartalmazza, de találkozzunk jócskán külföldön napvilágot

kán. Ezek felvetele erőnyerése a bibliográfiának, ha a lelőhelyek feltüntetése nem maradt volna el.

A terjedelem alsó határát nem szabták meg az összeállítók; bőven találunk a címléírások közt kétleveles nyomtatványt is.

A témakör meghatározásánál a bibliográfia általában a Földművelésügyi Minisztérium akkori ügykörét vette alapul, s így talán kissé szélesebb a szorosabb értelemben vett mezőgazdaságnál. A többletért nem tesszünk szemrehányást a szerkesztőknek, mint ahogy a hiányokért sem, ami egy ilyen nagyszabású vállalkozásnál elkerülhetetlen. Csupán egyetlen művet említünk meg: *A magyar korona országaainak mezőgazdasági statisztikáját*. E munka öt kötetben jelent meg s a bibliográfia csak negyett ismer (5. kötet 1038. sz. tétele). Eppen az elmaradt 5. kötet — melynek utolsó fejezete a hazai mezőgazdasági irodalom könyvészetét tartalmazza — segítséget nyújthatott volna a hiányok pótlásánál.

A jelen két kötet szerkezetében és besorolásában követi a harmadikat. A 4. kötet 77 szakcsoportja mintegy négyezer, az 5. kötet 83 szakcsoportja pedig hétézer-nél több tételt tartalmaz. Minden címléírás csak egyszer szerepel; a több témakört érintő munkák szem elől tévesztése ellen csoportokközti utalások védenek.

Az összeállítás többnyire nem autopszia, hanem bibliográfiák, katalógusok alapján történt s a címléírások egységesítésénél — mint az Előszóban olvashatjuk — a szerkesztők a Magyar Nemzeti Bibliográfia módszerét követték. Ismert tény, hogy a régibb mezőgazdasági irodalom csak szétszórtan, hiányosan található meg könyvtárainkban, s így az összeállítás alapjául szolgáló katalógusok, bibliográfiák hiányos címléírásainak kiegészítése, tartalmi kérdésekben a mű kézbevételel történő vizsgálata aprólékos, fáradságos munka (és olykor szinte megvalósíthatatlan), mégis nagyobb súlyt kellett volna fektetni erre — a kutatók érdekében. A hiányos címléírások ui. könnyen félrevezethetik a kutatót és felesleges munkát okozhatnak, ha kiderül, hogy egy keresett mű nem abban a ciklusban jelent meg. (Ilyen pl. a 4. kötet — 1868 — 1896-os ciklus — 2389-es tétele, amely jóval később, 1905-ben látott napvilágot.)

Helyes törekvés volt az álnévű vagy névtelen munkák szerzőinek kiderítése, de sajnos, ez esetben a betűrendes mutatóban nem lehet fel a névtelen mű címszáva, illetve az álnév. A mutatóban minden címléírás általában csak egyszer, a